

ЗАПИС О ЈЕДНОМ НЕ-СУСРЕТУ

Јосифа сам Бродског уживо срела почетком 90-их година у Венецији. Сусрет је био кратак, али довољно инспиративан за један текст о великом пјеснику с којим сам прије тога размјењивала писма. Могло би се ту много тога написати: о његовој духовитости и ерудицији, о необичној фасцинацији градом на води, о смислу пјесничкога посла. Међутим, многи су, па и премноги забиљежили Јосифове луцидне опсервације, праве микроесеје о људима и њиховим дјелима, те би написано створило дојам познатости, с обзиром на то да је пјесник радо цитирао своје јунаке, Ахматову, Милоша и Одена, али и властите стихове. Тако је било и при овом кратком и готово случајном сусрету у љупком кафићу на Тргу Светог Марка. За повијест су пуно занимљивији и знаковитији, мислим, не-сусрети с Бродским, јер откривају прави дух времена и ментални склоп људи који су му били савременици.

Но, најприје ријеч-двје о томе како сам уопће дошла до Јосифа Бродског. Догодило се то средином 80-их година прошлога стољећа кад сам, очарана богатством руске књижевности у егзилу, одлучила направити специјални број „Књижевне смотре“ посвећен феномену прогнане литературе. Сви који се сјећају тог времена знају како је било тешко, па и опасно, петљати се у неофицијелну културу земље која је словила за предводницу социјалистичког лагера. Југославија је, макар симболички, спадала управо у тај круг. Руска се емигрантска књижевност није спомињала на факултетима, а дјела из самиздата и тамиздата објављивана су спорадично, више као аквизиције неке земље-посредника. Централни комитет Комунистичке партије периодички је публицирао тзв. бијеле књиге, у којима се оштро указивало на штетан утјецај „субверзивне“ литературе емиграната из Русије, Чешке и Пољске. Сјећам се бијеса партијских идеолога због тискања Солжењицина и Кундере, или пак домаћих дисидената Михајлова и Ђиласа. Барем једном у мјесец-два дежурни би се партијац у средишњем ТВ Дневнику обрушио на непоћудну књигу која би привукла позорност читалаца, тумачећи како је аутор скренуо с линије Савеза комуниста и отиснуо се у опасне воде анархизма и служења трулом капитализму. Био је, дакле, прије три десетљећа прави потхват наћи простор за такву тему. Здравко Малић, главни уредник „Књижевне смотре“, свесрдно је подржао идеју о реализацији једног наоко херетичног темата. У његовој се соби на факултету, на полонистици, петком у подне, дискутирало о књижевности и књижевницима. Размјењивале су се забрањене књиге и часописи. Здравко се дописивао с Гомбровичем, добивао је брошуре пољских емиграната из Париза, био је упућен у културни *underground* Источне Еуропе и стога није било чудно што се заинтересирао за руске дисиденте. Многи истакнути руски писци трећег вала дјеловали су заједно с избјеглим Пољацима. Наталија Горбаневска и Јосиф Бродски, на примјер. Скупљање материјала за руски емигрантски број текло је споро, пуно спорије но што смо очекивали. Многи позвани аутори из Југославије нису хтјели сурађивати из страха да их након тога неће пустити у Совјетски Савез. Неки пак русисти с њемачких свеучилишта показали су становит интерес за „Смотрин“ темат, али су на крају ипак одустали од сурадње. Био је то превелики изазов за људе оријентиране на класике XIX стољећа. У једном се тренутку чак чинило да од еми-

грантског броја неће бити ништа, но онда ме у правом тренутку списатељица Неда Миранда Блажевић спојила с руском пјесникињом Марином Темкином, пријатељицом Јосифа Бродског. И све је кренуло напријед. Марина и Јосиф помогли су ми литературом, савјетима и, дакако, прилозима за часопис. Здравко се неизмјерно веселио Јосифовим књигама, које сам му доносила на читање. „Он је сјајан пјесник – рекао је – чувај га као капљицу воде на длану!“ И доиста. Већ 1987. Бродски је добио Нобелову награду за књижевност, а неколико мјесеци касније изашла је и „Књижевна смотра“ (с ознаком 1987. године, иако је била 1988). И једно и друго добро је одјекнуло у нашем тиску. У књижницама се могла наћи Јосифова збирка пјесама *Стианица у јусџињи* из 1971, у пријеводу Милована Данојлића, коју су корисници (коначно) почели посуђивати, а за „Смотрин“ темат се писало као о великом изненађењу које ће дефинитивно уклонити идеолошке предрасуде према „невидљивој“ руској књижевности. Имала сам осјећај да долази неко ново доба, неки дух отворених граница и прихваћања других и друкчијих поетика. Већ сам видјела како се разни затрти рукавци руске књижевности слијевају у један моћни ток, како руска књижевност поновно постаје велика, свјетска. И повјеровала сам у перестројку као истински процес демократизације у Совјетском Савезу и код нас... као пут у плурализам, вишестранацје, слободу ријечи и све друге слободе које су нестале доласком комуниста на власт...

Но, занос није дуго трајао. Једнога дана јавио се Јосиф Бродски и питао могу ли му послати службени позив неке наше културне институције да одржи књижевну вечер у Загребу. Вјеровало је да ће бити објеручке прихваћен јер је годину раније добио најзначајнију књижевну награду на свијету, а и спреман је сам сносити све трошкове боравка у нашој земљи. Требао му је само документ да може добити визу. Већ дуго се, наиме, договарао с Евгенијем Рејном, својим пријатељем и учитељем из Лењинграда, да се напослетку негде сретну. А Рејн је баш тих дана снимао филм о Ани Ахматовој у Будимпешти и била је то сјајна прилика да се двојица пјесника нађу након 15 година. Рејна сам иначе упознала двије године раније у Москви. Причао ми је о Бродском и свом раду на оставштини Ане Ахматове. А похвалио се, наравно, и књигом пјесама *Имена мосџова*, коју је цензура након других година отежања ипак пустила у тисак...

Сад долази оно што најрадије не бих спомињала. Тим више што неки кључни људи више нису живи па им лекције повијести ништа не значе. Укратко, предложила сам колегама књижевницима да позову Бродског у Загреб и организирају му књижевну вечер. Тих се дана баш спремала некаква књижевна манифестација и долазак Нобелова лауреата била би велика част за град с респектабилном културном традицијом. Колеге су приједлог о гостовању Бродског са задовољством прихватили. Одлуку је ваљало само службено потврдити. Међутим, то се није догодило, јер су се неки ауторитети у задњи час престрашили Јосифове дисидентске репутације па је могућност доласка пјесника у нашу средину резолутно отклоњена...

Од тада су прошле године, десетљећа. Промијениле су се идеологије, географија и људи. Присјећајући се случаја из 1988. године, једног од неколико не-сусрета с Бродским, падају ми на памет размишљања Владимира Набокова о времену, којима је започео аутобиографију *Говори, сјећање*: вријеме је, каже писац, заправо затвор. Истражујући своје дјетињство – видим буђење свијести као низ одијељених бљескова, с размацима унутар њих, који се поступно смањују све док се не обликују блистави блокови перцепције.

Тако је ваљда било и с нама, актерима буђења нове стварности на овим просторима. Зато можда никога не треба осудити, ни над чиме се згрозити...